

Opponensi vélemény

Tárik Meszár: Muszlim fennhatóság alatt élő vallási kisebbségek: az iraki keresztények jogállása, marginalizálódása és identitáskrízisei

Tárik Meszár egy olyan aktuális és a Wesley Theológiai és Valláspedagógiai Doktori Iskola tematikájába szervesen illeszkedő témát választott doktori értekezésének, amely nemzetközi viszonylatban is érdeklődésre tarthat számot. Az értekezés a keresztény közösség(ek) jogállását, társadalmi és vallási helyzetét, valamint az identitásukkal kapcsolatos kérdéseket mutatja be multidiszciplináris megközelítésben. Magyarországon a tudományos munkákban a Közel-Keletre – különös tekintettel Irakra – meglehetősen kevés figyelem irányul, ezért örvendetes a jelölt témaválasztása, miközben annak nemzetközi jelentősége sem lebecsülendő. Úgy gondolom, amellet, hogy az értekezés számot tarthat az Ázsia-kutatásokkal foglalkozó szakemberek, történészek, valamint a valláskutatók érdeklődésére, fontos támpont lehet a politikai elemzők, döntéshozók számára is, segítve a térségbeli folyamatok megértését és azok helyes interpretálását.

A keresztény közösségek helyzete a Közel-Keleten súlyos és egyre bizonytalanabb. Ezek a közösségek a világ legrégebbi közösségei közé tartoznak, de súlyos üldöztetéseknek vannak kitéve, különösen olyan országokban, mint Irak, Szíria és Egyiptom. A szélsőséges csoportok, különösen az ISIS felemelkedése széles körű erőszakhoz vezetett, beleértve a templomok elleni támadásokat, az erőszakos áttérítéseket és a keresztények elűzését otthonaikból. A régióban sok keresztény menekült el a folyamatos politikai konfliktusok, gazdasági nehézségek és társadalmi nyomás miatt, és a kivándorlás általános válaszként jelent meg a hazájukban tapasztalt fenyegetésekre. A folyamatos humanitárius válságok és konfliktusok sok közösséget sebezhetővé tettek, amelyek gyakran félelemben élnek és alapvető jogaiktól megfosztva. E nehézségek ellenére sok keresztény kitartóan küzd örökségének megőrzéséért az oktatás, a humanitárius segítségnyújtás és a vallások közötti párbeszéd révén, békés együttélés kialakítására törekedve. A nemzetközi közösség támogatása elengedhetetlen e történelmileg gazdag közösségek jogainak és biztonságának védelméhez, mivel a régióban a folyamatos instabilitás miatt jövőjük bizonytalan. Mindezek tükrében a téma feldolgozása komoly jelentőséggel bír.

A dolgozat szerkezete, felépítése logikus, a szerző a bevezetéssel és az összeggzéssel együtt nyolc fejezetben mutatja be a témát. A fejezetek arányosak, egymástól jól elkülöníthetőek, de mégis szorosan kapcsolódnak egymáshoz.

Az első fejezet részletesen ismerteti a kutatási problémát és a megfogalmazott hipotéziseket, valamint az alkalmazott kutatási módszereket. A hipotézisek esetében az 1-5. teljes mértékben elfogadható, viszont a 6., amely szerint „feltételezzük, hogy más iraki kisebbségek történelmi példájából levezetve prognózist lehet adni a keresztény közösségek jövőjéről” úgy gondolom, hogy elhagyható lenne, vagyis a prognózis adása mindenképpen reális cél, aminek a kifejtése hasznos része a dolgozatnak, csupán ennek hipotézis formájában való megfogalmazása nem indokolt. Nagyon helyesen az „alkalmazott módszerek között kiemelt szerepet kap a forrás- és tartalomelemzés, az interjúkészítés, valamint a másodlagos források szisztematikus feldolgozása”. Szintén dicséretes, hogy a szerző nagy hangsúlyt fektet a vallás és a biztonsági helyzet közötti összefüggések tisztázására.

A második fejezetben a szerző az Irak területén élő keresztények identitásának meghatározására helyezi a hangsúlyt, melynek során külön foglalkozik az asszír kérdés bemutatásával. Ennek lényege, hogy egyes kutatók szerint a mai modern iraki asszírok az egykori Újasszír Birodalom asszírjainak leszármazottai, ami azonban nem általánosan elfogadott nézet. A fejezet minden szempontból kielégítő összefoglalást nyújt a témáról, megalapozva a későbbi témák kifejtését. A dolgozat a nyelvi problémákat is részletesen ismerteti.

A harmadik fejezet a mezopotámiai kisebbségek jogállását mutatja be egészen a 20. századig. A fejezetből kiderül, hogy az elmúlt évszázadok alatt a keresztény közösségek „legtöbbször másodrendű polgárai voltak az éppen regnáló birodalomnak, és ez a dinamika csak nagyon ritkán és rövid időre változott meg”. Az egyes korszakok közül érdemes kiemelni az Oszmán uralom időszakát, amikor a millet rendszer bevezetésre került, bizonyítva az oszmánok pragmatizmusát. Utóbbi egy olyan alapvető közigazgatási keretrendszer volt, amelynek célja a különböző vallási és etnikai közösségek irányítása volt, lehetővé téve ezzel a különböző csoportok, például a keresztények és a zsidók számára, hogy bizonyos fokú autonómiát élvezzenek. Minden millet önkormányzati egységként működött, ahol a közösségek maguk intézték a személyi jogi, oktatási és vallási gyakorlatokkal kapcsolatos belső ügyeiket. Ez a rendszer elősegítette a különböző közösségek hűségét az oszmán állam iránt, mivel szabadon gyakorolhatták vallásukat, miközben hozzájárultak a birodalom igazgatásához. Ezenkívül a millet rendszer ösztönözte a közösségek közötti kereskedelmet és együttműködést. A fejezet tanulságát kitűnően összegzi a szerző megállapítása melynek értelmében, amikor egy muszlim birodalom „a virágkorát élte és gazdaságilag stabil lábakon állt, akkor a kisebbségekhez való hozzáállás is toleráns és együttműködő volt, de amint hanyatlás vette kezdetét, a helyzet azon nyomban megváltozott.” Az 59. oldalon elírás, amit javítani kell, hogy „Ez egyrészt azt

jelentette, hogy fordítottak túl sok energiát arra, hogy beleavatkozzanak életükbe, inkább a stabilitás előmozdításában voltak érdekeltek.”

A negyedik fejezetben tovább folytatódik a történeti áttekintés, ezúttal már a 20-21. század eseményeit taglalva. Az első világháborút követően a Török Birodalom felosztásával kapcsolatban egyet értek a szerző megállapításával, hogy „Mindenképpen érdemes párhuzamot vonni a 2003-as amerikai invázióval, amikor ez utóbbiak szintén figyelmen kívül hagyták a helyi viszonyokat, és nyugati típusú szemlélettel igyekeztek érdekeiket érvényesíteni. A dolgozatban az is megfelelő hangsúlyt kap, hogy – Ázsia más térségeihez hasonlóan – a határokat mesterségesen hozták létre a nyugati hatalmak, ami a későbbiekben máig ható konfliktusokat generált. A fejezet objektív leírását adja a Summayl mézszárlásnak, amely esemény az asszírok kollektív emlékezetében máig él. A Saddam Huseyn korszak és az Anfal-hadművelet bemutatása szintén meggyőző.

A 111. oldalon a 3. bekezdés („Az iraki keresztény közösségek életének...”) rövidítése lenne indokolt, mivel az eseményről korábban már részletesen esett szó, amire lehetne is utalni. A 96. oldalon a „brit légi parancsnok” helyett inkább a brit légierő illetékes parancsnoka megfogalmazást használjuk. A 114. oldalon a 315-ös lábjegyzetben a tankdandár helyett a páncélos dandár kifejezés használata javasolt. A 116. oldalon a következő mondatot érdemes lenne átfogalmazni: „Geopolitikai okokból szinte csak a Szovjetunióval tartott fenn baráti kapcsolatot, a Nyugattal való viszonytól elzárkózott, mivel az oda tartozó országokat megbízhatatlan, imperialista hatalmakkal tartotta, ami hozzájárult az ellenséges viszony kialakulásához.”

Az ötödik fejezet foglalja össze az iraki keresztényekkel folytatott interjúk tapasztalatait. Ebből megtudjuk, hogy ötven, magát iraki kereszténynek (asszírnak, szírnek vagy káldnak) valló személlyel készült online és személyes interjú. A szerző részletesen ismerteti a feltett kérdéseket és a kapott válaszokat, az eredményeket pedig diagramokon keresztül is ábrázolja, elősegítve a könnyebb áttekintést.

A hatodik fejezet az iraki média 20-21. századi helyzetét kíséri figyelemmel, részletesen kitérve arra, hogy a média területén (újságok, rádió, TV, internetes sajtó) milyen lehetőségei vannak a kisebbségeknek. Az iraki keresztény sajtóban megjelent írásokat is elemzi 4 kategóriába osztva „1. melyekben a keresztények áldozatként tűnnek fel (ellenük elkövetett bűncselekmények, pogromok bemutatása); 2. Vallással, egyházakkal kapcsolatos írások (ezekben egységre, összetartásra és párbeszédre szólítanak fel); 3. Az asszírok mint őslakos nép bemutatása; 4. Kultúrával kapcsolatos cikkek.” Rendkívül hasznosnak tartom, hogy a fejezet végén a szerző „MASARAT Kulturális és Médiafejlesztési Alapítvány” a média emberi jogi és kisebbségi jogi

témákkal foglalkozó kapacitásának javítása érdekében az iraki kormány számára megfogalmazott ajánlásait is ismerteti.

A hetedik fejezetben az iraki zsidóság történetére koncentrálna a kisebbségekkel összefüggésbe hozható sémák ismétlődésének figyelembevételével a szerző az Irakban élő keresztények jövőjével kapcsolatban igyekszik prognózist adni. Úgy gondolom a párhuzamok megvonása jogos, és a konklúzió is helytálló. Amint a szerző megállapítja „A történelem tanulságai felhívják a figyelmet arra, hogy a kisebbségek védelme és kulturális örökségük megőrzése a teljes társadalom szempontjából is alapvető jelentőségű. Éppen ezért, ha a mai Irakban élő nem muszlim csoportok nem kapnak megfelelő védelmet, és nem biztosítják számukra a szükséges életfeltételeket, akkor az is megtörténhet, hogy a több mint kétezer éve létező iraki kereszténység már csak a történelemkönyvekben fog fennmaradni.” Ha a terjedelmi korlátok ezt lehetővé teszik a fejezet kibővítését sem tartanám feleslegesnek.

A nyolcadik fejezet tartalmazza az összegzést és a hipotézisek értékelését. A fejezet egyik legfontosabb következtetése, hogy „az Irakban élő kisebbségi csoportok fokozatos szétesése zajlik napjainkban, és az iraki kormány nem képes hatékony intézkedéseket foganatosítani ennek megakadályozása érdekében.” A hipotézisekre adott válaszokkal egyet értek és az új tudományos eredményeket is elfogadom. Nem komoly hiányosság, de a fejezet végén a további kutatások lehetséges irányairól is érdemes lett volna szólni néhány mondatot.

A doktori értekezés formailag is megfelel a követelményeknek. Kisebbségi elütések, nyelvtani hibák azért felfedezhetőek, melyek a védelem előtt mindenképpen javítandóak, de nem befolyásolják a szöveg élvezeti faktorát és nem vonnak le a dolgozat értékéből. A dolgozatban elhelyezett ábrák és térképek izlées kialakításúak, méltó kiegészítését jelentik a szövegnek.

Összegezve elmondható, hogy Tárik Meszár disszertációja elmélyült kutatói munka, amely méltóképpen tükrözi vissza hosszú évek kutatásainak eredményeit, ráadásul számos új tudományos eredménnyel szolgál a hazai Közel-Kelet térségével kapcsolatos kutatások számára. Hiánypótló munka, melynek eredményei hozzájárulnak a közel-keleti keresztények helyzetének alaposabb megismeréséhez, miközben Mezopotámia és Irak történelmének kutatásához is fontos adalékokkal szolgál.

Figyelembe véve Tárik Meszár szakmai felkészültségét és a megfogalmazott észrevételeimet, támogatom a jelölt doktori értekezésének munkahelyi vitára történő bocsátását.

Budapest, 2025. július 7.

Klemensits Péter, PhD

Tudományos főmunkatárs

Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem